

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuvių rašytojų draugijos veiklos metmenys

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba, anksčiau kelis kartus buvusi Čikagoje, vėl čia sugrįžo, „Taip laimės lėmė“, gal sakytų rašytoja Petronėlė Orintaitė. Ta lemtis dabartinei LRD valdybai nėra tik gražus žodžių žaismas, o didelis išpareigojimas tokiam — 65 metų senumo — sambūriui, kuris subūrė vienon draugijon labai daug garbingų literatūros kūrėjų. Tai sambūris, turįs tokias ypatingas, žaivas tradicijas.

Ir dar. Šioji draugija apjungia įvairių ideologijų, įvairių pažiūrų žmones. Tai toks demokratizmas, įvairiaspalvis gėlynas. Juos gaubia vienas lietsargis — literatūra. Po tuo lietsargiu yra, ažuolų, yra ir drebulelių. Ir jie reikalingi plačiajam kūrybos laukui.

Ką galvoja, ką planuoja dabartinė LRD valdyba? Pirmiausia — dėkoja už pasitikėjimą, renkant šią valdybą. Kartu kviečia visus draugijos narius bendradarbiauti, padėti, patarti, pasiūlyti. Kiekvienas pasiūlymas bus mūsų svarstomas.

Rašytojas savo aplinkoj. Skatinsime, kad tame lietuvių telkinyje, kur gyvena mūsų draugijos narys, bent kartą per metus būtų surengta literatūrinė vakaronė, kad tos vietovės lietuviai būtų su pažindinti su užsienio ir Lietuvos rašytojų vėliausiais kūrybos vaisiais (išleistom knygom, premijom, vertimais į kitas kalbas). Skatinsime, kad jie nuvyktų ir į kitas vietoves, nunešdami lietuviškos kūrybos žodį.

Knygų leidimas. Nors rašytojų draugija neturi lėšų savo narių knygoms išleisti, skatinsime, kad pats rašytojas rūpintųsi savos kūrybos išleidimu. Mes iš savo pusės teirausimės, ar kokia draugija, ar klubas negalėtų išleisti savo tėvynainio — tėviškos rašytojo knygos, pavyzdžiui, panevėziečių draugijos panevėziečio rašytojo; Tauragės klubas — tauragiškio ir t.t.

Rašytojo žinybas. Norime sutvarkyti archyvą. Pirmiausia — kiekvieno rašytojo asmeninį žinyną (bylą). Tai apimtų paties rašytojo parašytą autobiografiją, išleistų

knygų sąrašą, būtų gerai, nors vieną knygą, nuotraukas (su datomis). Prašysime, kad mirusio rašytojo šeimos nariai ar draugai tuo pasirūpintų, LRD antikvaras yra Stasys Dziugas. Adresas: 5729 Edge Lake Drive, Oak Lawn, IL 60453-4509.

Laureatų archyvas. Norime sudaryti rašytojų laureatų archyvą: kas, kada, už kokių kūrinių gavo premiją. Ir vėl prašysime, kad žinias apie save suteiktų patys laureatai ir praneštų LRD antikvarui Stasiui Dziugui. Prašomi tal- kon ir mirusio laureato giminės bei draugai.

Rašantiems kitomis kalbomis. LRD turi vieną narį, kuris rūpintis įjungti į draugiją angliškai ar kitom kalbom rašančius užsienio lietuvių rašytojus. Jei jie ir nenorėtų būti draugijos nariais, siūlysim bendradarbiauti. Rašantiems angliškai ar kitomis kalbomis valdybos narė yra Audra Kubiliūtė-Daulienė. Jos adresas: 1006 Foster, Evanston, IL 60201.

1998 metų LRD laureatas. Baigiama sudaryti komisija 1998 metų literatūros premijai. Lietuvių fondas skiria 2,000 dolerių premiją, už kurią LRD valdyba yra labai dėkinga. Paskyrus premiją, 1998 metų pabaigoje Čikagoje bus surengtas iškilmingas premijos įteikimas.

Nauji nariai. Draugijos valdyba kviečia stoti į draugiją rašytojus, kurie spausdina savo kūrybą literatūrinuose leidiniuose, yra išleidę savo kūrybos knygą arba yra literatūros kritikai. Pagal buvusios valdybos ir įvykdytų balsavimų nutarimą, valdyba sprendžia naujo nario priėmimą, nereikalaujama rekomendacijų, kaip buvo anksčiau.

Bendradarbiavimas. Lietuvių rašytojų draugijos valdyba bendradarbiaus su Lietuvos rašytojų sąjunga ir kitais literatūriniais sambūriais. Esame labai dėkingi Valentinui Sventickui, Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkui, už labai mielą sveikinimą draugijos valdybai, o tuo patiu ir visiems draugijos nariams.

Istorinis žvilgsnis į Lietuvos diplomatinę tarnybą

CEZARIS SURDOKAS

Per gerų žmonių malonę į mano rankas atklydo leidinys *Istorija XXXVI, Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai* (Vilnius, 1997). Leidžia Vilniaus Pedagoginis universitetas, T. Ševčenkos 31, LT-2009, Vilnius, Lietuva. Redaguoja redakcinė kolegija — docentas dr. Eugenijus Jovaiša, pirmininkas. Specialusis redaktorius — docentas dr. Libertas Klimka.

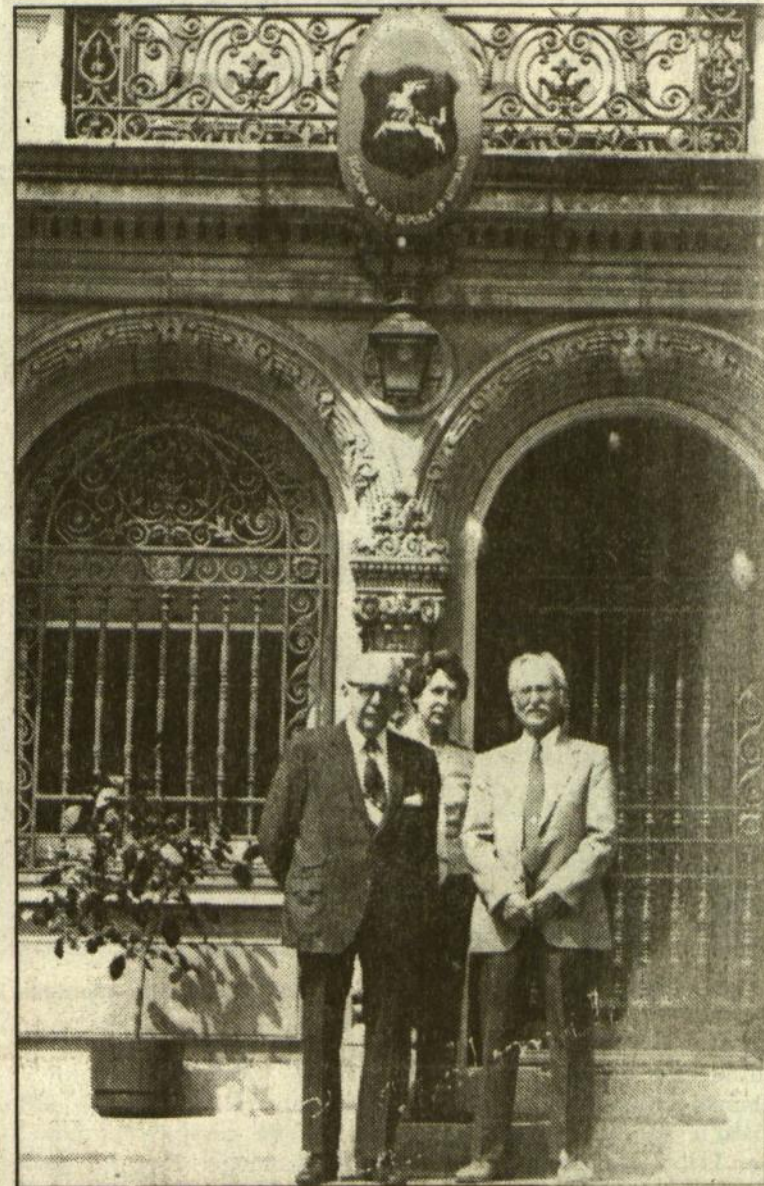
Leidinyje šešiolika straipsnių, penkios recenzijos, keturios kronikos žinios ir du nekatalogai. Straipsniai sugrupuoti pagal temas. Pirmuoju eina Stasio Bačkio memuarai: „Lietuvos diplomatinė tarnyba“. Toliau eina šeši straipsniai „Iš tautos praeities“. Mano dėmesį pagavo Aldonos Gaigalaitės „Penkios dienos Lietuvos istorijoje“, kuriame autorė vaizdžiai prikelia, jau beveik užmirštas, 1938 metų lenkų ultimatumo dienas. Ta pati autorė, tarym papildydama Bačkio memuarus, „Istorijos šaltinių“ skyriuje po antrašte „Lietuvos diplomatinė tarnyba okupacinės išvakarės“ publikuoja Lietuvos pasiuntinybių ir konsulatų bei tarnautojų adresus ir telefonus 1938 m. liepos 15 d. Toji informacija, nedidelės knygtės pavidalu, buvo išsiuntinėta pasiuntinybėms ir konsulatams. „Istorijos šaltinių“ skyriuje iš viso yra trys straipsniai. Istoriografijos du, kiti po vieną.

Mane labiausiai domina dr. Stasio Bačkio memuarai apie Lietuvos diplomatinę veiklą sovietų okupacijos metais. Neaiškumo čia įneša kone

identiškos dvi antraštės: „Lietuvos diplomatinė tarnyba“ ir „Lietuvos diplomatijos šefo ir Lietuvos pasiuntinių veikla“. Neaiškumą padidina aprašymas labai skirtingas jų veikimo laikotarpis. Po pirmąja antrašte įrašyta 1940.06.15-1990.03.11. Po antrąja — 1940.06.15-1940.08.31. Pirmoji data prie šių antraščių nurodo sovietinės okupacijos pradžią. Į ką nurodo antroji data šioje antraštelėje straipsnyje neauktikau, bet ji turėtų nurodyti diplomatinės tarnybos pabaigą, o tai nurodoma teksto p. 5: „kurias baigė eiti 1991.09.06. Ir apie tai pranešė Užsienio reikalų ministrui A. Saudargui bei Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams užsienyje“. Man rodos, jog ir prie antrosios antraštės ši data būtų teisinga, nes 1940.08.31 rodytų, kad dien būtų kalbama tik apie dviejų su puse mėnesių veiklą, ko iš teksto nematyti.

Lietuvos pasiuntinybės Berlyne, Paryžiuje, Romoje, Londone, Stockholme, Washingtone ir Buenos Aires 1940 m. birželio mėn. 1 d. gavo Lietuvos Užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio šifruotą telegramą Nr. 288 šitokio turinio: „Jeigu čia mus ištiktų katastrofa, tai užsieniuose likusios mūsų diplomatijos šefu laikykite Lozoraitį, pirmu pavaduotoju Klimą, antru — Šaulį“. Tačiau pirmasis šefo pavaduotojas Petras Klimas sumintas 1943 m. rugsėjo 18 d. ir mirė 1969 m. sausio 16 d. Kaune. Antrasis šefo pavaduotojas dr. J. Šaulys mirė 1948 m. spalio 18 d. Luga- noje, Šveicarijoje. Dr. Stasys Bačkis diplomatijos šefo Stasio Lozoraitio buvo paskirtas šefo pavaduotoju tik 1978 m. rugpjūčio 20 d., o Stasiui Lozoraitiui mirus, 1983 m. gruodžio 24 d. perėmė Lietuvos diplomatijos šefo pareigas. Jas užbaigė jau minėtu pranešimu ministrui Algirdui Saudargui.

Lietuvos diplomatinės tarnybos veikla normaliais laikais yra krašto ir vyriausybės interesų gynimas ir reprezentacija, bet kraštui netekus nepriklausomybės diplomatinės veiklos ruožai apėmė visas gyvybines krašto egzistencines sritis: tarptautinę teisę, laisvės kovos organizaciją ir reikalą derinti tautos valią ir troškimus su diplomatinės tarnybos struktūra bei veikla atstatyti suvereninę teisę ir demokratiškai svarstyti, kokia turėtų būti valstybinė ir socialinė krašto struktūra. Visai veiklai formuoti ir nuomos derinti buvo labai svarbu skleisti informaciją, kuri dokumentaliai rodytų esamą padėtį. Taip dr. Stasys Bačkis 1943 metais Paryžiaus savaitraštyje *Voix Francaises* išspausdino devynis straipsnius „Lietuva po sovietų jungu“. Jo rūpesčiu 1947-1949 metais išleisti 33 numeriai *Questions Lithuanienes, Documentation*. 1952 metais bu-

Lietuvos pasiuntinybės JAV tarnautojai Washington'e 1970-ųjų dešim-
metį: kairėje — dr. Stasys Bačkis, dešinėje — Cezaris Surdokas

vo išleista dr. Bačkio para-
šyta brošiūra *Peuples Op-
primés. La Tragedie des Etats
Baltes*. Šiuos leidinius leisti
padėjo Jurgis Baltrušaitis.

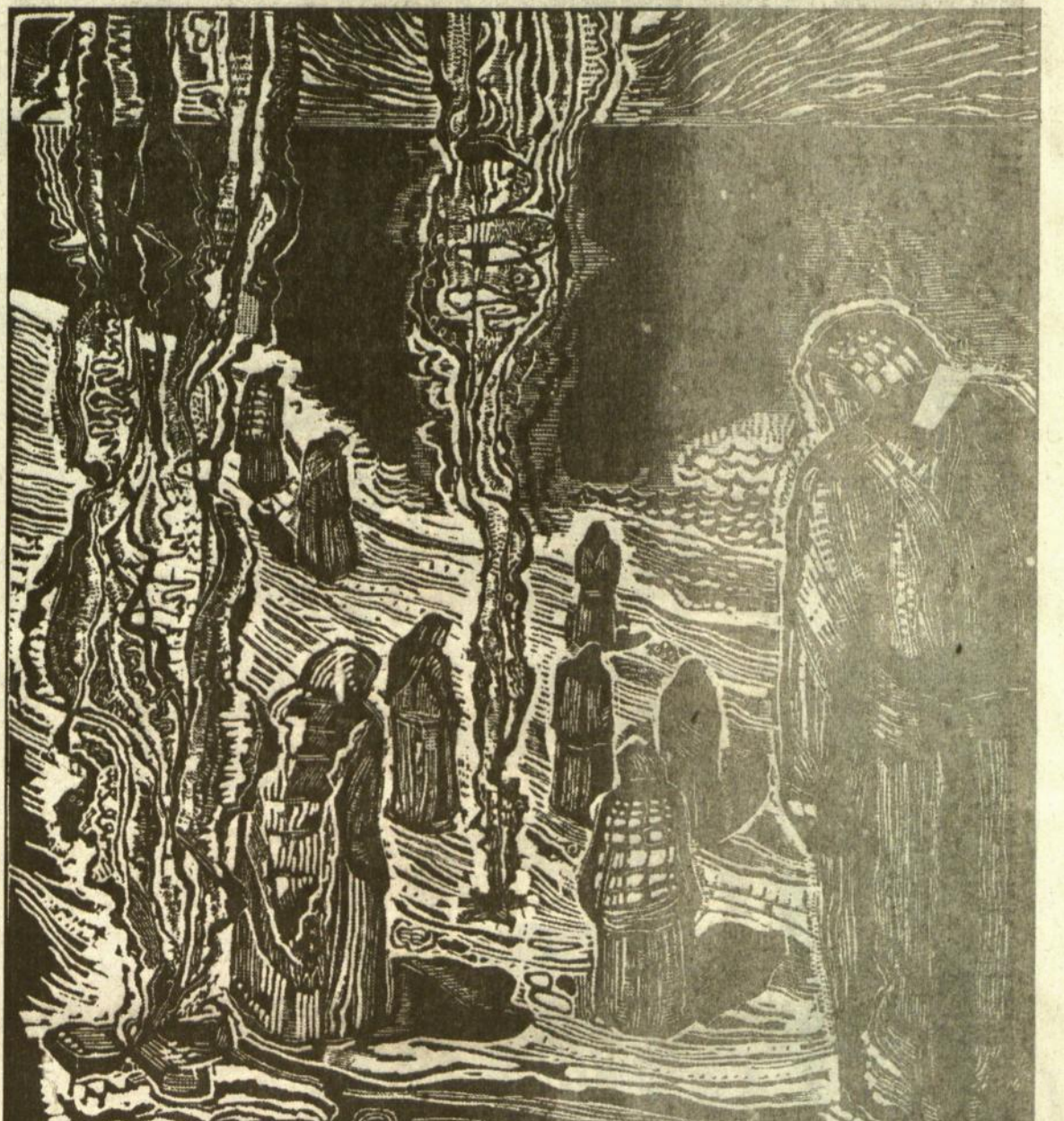
Į Lietuvos pasiuntinybę
Washington'e 1940 metų ru-

denį iš Berlyno atvyko pa-
siuntinybės patarėjas Juozas
Kajackas, kuris labai stengėsi
supažindinti kitataučius su
Lietuvos laisvės byla. Pasiun-
tinybė tada leido biuletenį
The Lithuania Situation, ku-

rio išėjo 148 numeriai. 1982-
1983 metais tie biuleteniai
buvo išleisti keturis tomus.
Lietuvos nepaprastu pasiun-
tinu ir įgaliotu ministru nuo
1935 m. liepos 1 d. Washing-
tone buvo Povilas Žadeckis.
Jis mirė 1957 m. gegužės 11 d.
Jo laikais Lietuvos laisvės by-
la buvo gyva ir aktuali. Jis
palaikė glaudžius ryšius su
Amerikos lietuvių visuomeni-
nėmis organizacijomis, o taip
pat su JAV valdžia ir Kongre-
su. Po Žadeckio mirties pasiun-
tinio pareigas ėjo Juozas
Kajackas. Jis taip pat palaikė
gerus santykius su Amerikos
lietuvių organizacijomis bei
JAV valdžia, bet jo laikais iš-
ryškėjo dvi Lietuvos diploma-
tinei tarnybai gresiančios pro-
blemos: Kajackas pradėjo rū-
pintis, kad jo mirties atveju
pasiuntinybėje nebūtų parei-
gūno, kuris galėtų būti Lietu-
vos atstovu (*Charge d'Affai-
res*) ir kad Lietuvos fondų
New York'o federalinio banko
sąskaitoje yra belikę tik kele-
riems metams.

Pirmąją problemą pavyko
išspręsti gana lengvai, nes
JAV Valstybės departamen-
tas sutiko į pasiuntinybę pa-
tarėju pakviesti dr. Stasi
Bačkį iš Paryžiaus. Antroji
problema turėjo didesnių sunk-
my, bet su Valstybės de-
partamento pagalba ji irgi
buvo išspręsta. Bačkis
Washington'ą persikėlė 1960
m. birželio 20 d. Dr. Bačkis
tapo atstovo patarėju, o Ona
Bačkienė — sąskaitininkė ir
raštvėde. Kurį laiką darbai
ėjo normalia vaga, bet 1975

(Nukelta 12 psl.)

Telesforas Valius

Belaukiančios 1942
iš ciklo „Tautos li. Baltijos pajūry“

„Lietuvos raizynas, 6" x 6"

Šiame numeryje:

Naujos LRD valdybos pirmininkės žodis • Apie Lietu-
vos diplomatinę tarnybą • Dailininką Telesforą Valių
prisimenant • Eseistikos premijos Lietuvoje • Iš anti-
kinės egiptiečių poezijos • Baltas audeklas su juodo-
mis dėmėmis • Amerikos lietuvių dailininkų draugi-
jos paroda „Meno gija“

Dailininko Telesforo Valiaus dvidešimties metų mirties sukakčiai

AURELIJA MITUZIENĖ

Norėdami prisiminti dailininko Telesforo Valiaus 20 metų mirties sukaktį — (suejusią pernai metų gruodžio pirmą dieną) čia spausdiname *Lietuvos aid* bendradarbės Aurelijos Mituzienės straipsnį, skirtą tos sukakties paminėjimui, kurį *Lietuvos aidas* įdėjo 1997 m. lapkričio 29 d. numeryje.

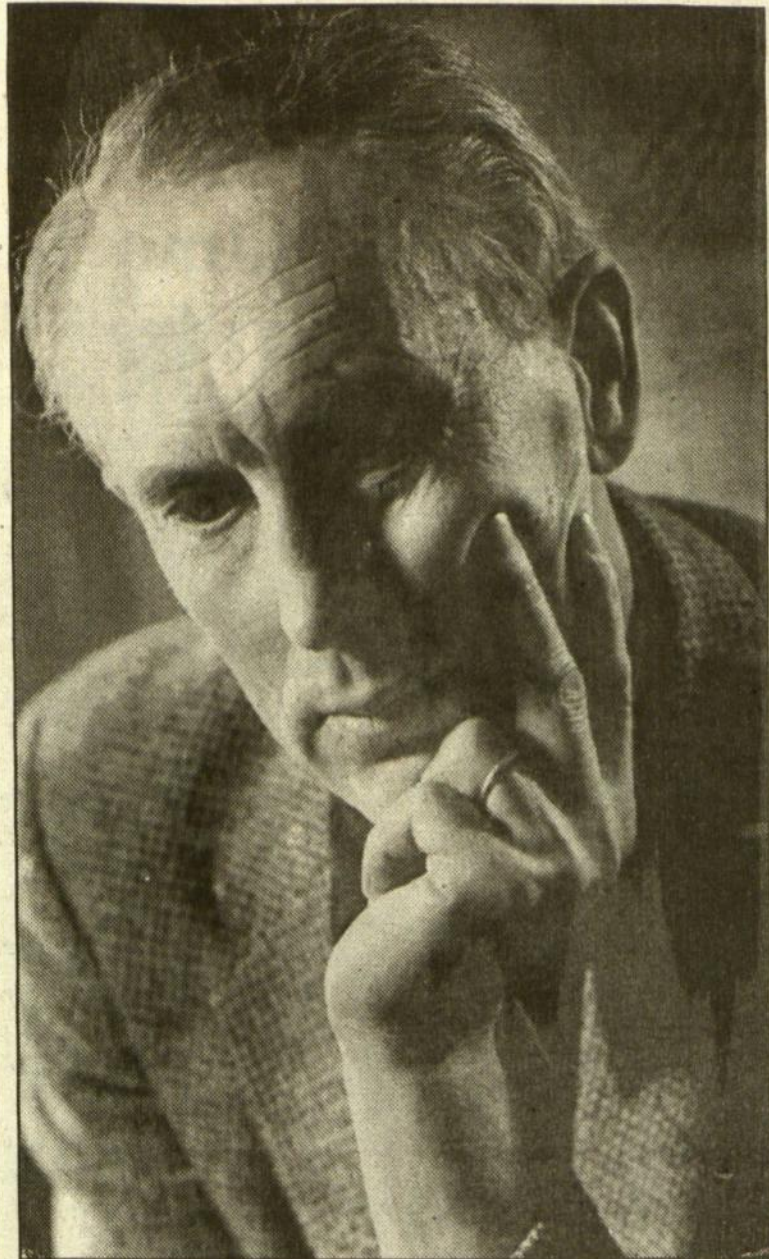
Prieš dvidešimt [su viršum] metų, 1977-ųjų gruodžio mėnesį, Kanadoje mirė vienas stipriausių ir originaliausių lietuvių grafikų Telesforas Valius.

Subrendęs ir pirmuosius kūrybinius žingsnius žengęs Lietuvoje, Telesforas Valius ilgam buvo išnykęs iš mūsų akiračio. Dailės istorijos bei kritikos leidiniuose būdavo paminimi tik jo prieškariniai darbai ir užsime-nama, kad jis, pasimetęs karo sukuriuose; atsidūrė užsienyje.

Tik po dailininko mirties vis dažniau išgirdavome apie jo gyvenimą, vis daugiau jo darbų pasiekdavo Lietuvą, kol, minint 70-ąsias ir 80-ąsias gimimo metines, Telesforo Valiaus kūrybos grįžimas į tėvynę buvo apvainikuotas personalinėmis parodomis ir daug kūrinių buvo perduota Lietuvos dailės muziejui.

Būdamas toli nuo gimtinės ir aktyviai dalyvaudamas užjūrio meniniame gyvenime, Telesforas Valius niekuomet neužmiršo Lietuvos. Dar pirmaisiais pokario metais, gyvendamas Vokietijoje, jis iliustravo lietuvių rašytojų knygas, dalyvavo lietuvių išeivių parodose, kur pelnė pirmąją premiją Hanau mieste.

Nors į Kanadą Telesforas Valius atvyko jau būdamas subrendęs menininkas, daug laiko ir jėgų turėjo skirti gana nekūrybingam darbui. Pokario metais ši šalis nebuvo palankiausias kraštas dailininkams, kurie negaudavo jokios valstybinės paramos. Dešimtį metų uždarbiavęs kaip komercinis dizaineris, Telesforas Valius su žemaitišku užsispyrimu kopė kūrybinės sėkmės laipteliais. Jo atkaklumas ir talentas netrukus sulaukė kitų Kanados menininkų pripažinimo. Vos praėjus dvejim metams po atvykimo, Telesforas Valius buvo išrinktas Kanados grafikos meno

Telesforas Valius (1914-1997)

Vytauto Maželio nuotrauka

draugijos nariu, vėliau priklausė Kanados tapytojų, ofortistų ir raizytojų, Amerikos "Color Print" draugijoms. Kartu su kitais menininkais Telesforas Valius įsteigė ligi šiol gyvuojančią spalvos ir formos draugiją ir buvo jos pirmasis pirmininkas. Ilgainiui Telesforas Valius tapo vienu žymiausių savo kartos grafikų Kanadoje, kuriam beveik niekas negalėjo prilygti produktyvumu.

Plačios erudicijos ir veržlios energijos menininkui Kanadoje buvo ankšta. Ne kartą jį likimas atvedavo į dailininkų meką Paryžių, kurio dailininkų grakštūs ir elegantiški darbai

įkvėpė pirmąją Telesforo Valiaus abstraktų grafikos darbų seriją. Jo kūryba tapo šilta ir džiaugsminga. Naujų išpūdžių suteikė kelionės po Ispaniją, Vokietiją, Italiją, Šveicariją, Austriją. Telesforas Valius dalyvavo daugelyje kolektyvinių parodų, surengė individualias parodas Montrealyje, Paryžiuje, New York'e, Torontu, Ottawa. Visur jo darbai sulaukdavo pripažinimo ir dėmesio. Šveicarijoje Telesforas Valius buvo išrinktas Tarptautinio meno ir literatūros instituto nariu, Italijoje — Tomaso Campanella literatūros, meno ir mokslo tarptautinės akademijos Romoje

garbės nariu, buvo apdovanotas šios akademijos sidabro ir aukso medaliai. Vėliau, jau po mirties, ir Italijos dailės akademija už grafikos darbus apdovanojo aukso medaliu.

Telesforo Valiaus darbus įvertino ir jo naujoji tėvynė Kanada, kurios piliečiu jis tapo 1955 metais. 1967 metais už įnašą į šalies kultūrą dailininkas buvo apdovanotas Kanados Šimtmečio medaliu. 1975 metais Amerikos "Color Print" draugija jam skyrė Ethel Ashton atminimo premiją, savo premijas paskyrė Kanados meno draugijos.

Telesforo Valiaus kūrinių yra didžiausiose Kanados, JAV, Lietuvos muziejuose, privačiuose rinkiniuose Europoje ir Šiaurės Amerikoje.

Būdamas tarptautinio lygio menininkas, Telesforas Valius savo mintimis ir kūryba nuolat grįždavo į Lietuvą. Kaip sakė pats dailininkas, "... kiekvienas laiškas iš Lietuvos arba kur nors perskaityta žinia apie ją grąžina atgal ilgesniui laikui. Lietuviškos temos man yra grįžimas daug kartų... Šiuo metu ypatingai yra daug lietuviškumo mano darbuose." Tėviškę primindavę ir medžių šakos Seine upės pakrantėje, ir varinių plokščių blizgesys Torontu studijoje. Kaip rašė dailininkas Romas Viesulas, Lietuva Valiui kartojosi kaip kokioje meditacijoje nuolat sugrįžantis įvaizdis.

"Kada prieinu prie vario, kažkodėl vėl noriu grįžti į Lietuvą — iš ten imu ką nors ir darau. Visi vario darbai, kuriuos pasakutiniu laikotarpiu darau ... visi jie Žemaitijos vardu", — vis prisimindavo nutolusią tėvynę dailininkas, įamžindamas ją cikluose "Jubiliejinis Vilnius", "Žemaitija", "Čiurlionis".

Telesforas Valius nešykštėjo energijos ir visuomet mielai dalinosi su kitais savo turtingą menininko paitimi. Ilgą laiką jis dėstė grafiką Centrinėje technikos mokykloje Torontu, Winston Churchill College. Būvę jo kolegos ir mokiniai šiltai ir su dėkingumu prisimena buvusį pedagogą. "Jis buvo nuostabus mokytojas, labai gerai nusi-manė meno istorijoje ir savo darbo srityje. Nešykštėjo dalytis savo žiniomis ir talentu. Nuosirdžiai rūpinosi mokiniais. Dėstydamas sugebėjo perteikti jiems savo paties atkaklias ambicijas. Jo techninė patirtis grafikos sferoje buvo tikras lobynas jauniems dailininkams". Veiklus, novatoriškas, nesavanaudiškas, elegantiškas, protingas, žavus, — tai tik nedaugelis epitetų, kuriais Telesforą Valių apdovanojo jo amžininkai. Mokiniai ne tik su pagarba prisimena savo mokytoją, bet ir tęsia jo idėjas, perduoda gautas vertybes ateinančioms kartoms.

Per daugiau kaip trisdešimt intensyvių kūrybinės bei pedagoginės veiklos metų užsienio šalyse Telesforas Valius susitiko su su daugeliu žymių dailininkų, dalyvavo draugijų bei sambūrių veikloje, mėgo bendrauti ir dalytis savo mintimis. Be abejo, kažkur yra išsibarsčiusių užrašytų jo paties minčių, turėtų būti recenzijų apie jo darbus. Ilgainiui tai dings negrįžtamai. Spragos neužpildys net 1984 metais Torontu išleista puošni, puikios poligrafinės kokybės Telesforo Valiaus monografija. Menininko gyvenimą ir kūrybą trumpai apžvelgęs kitas žymus išeivijos dailininkas Romas Viesulas, kurio ir paties kūryba dar nėra ištirtinėta ir aprašyta, iš tikro ir negalėjo surinkti ir pateikti visą Telesforo Valiaus kūrybinį kelią iliustruojančios medžiagos — tai pagaliau yra meno istorikų ir meno tyrininkų duona. Vien žinoti, kad lietuvių kilmės dailininkas buvo vertinamas ir geriamas užsienyje, neužtenka. Todėl turi padirbėti ir mūsų gausios meno tyrininkų bei istorikų armijos eiliniai.

Telesforas Valius

Pabėgėliai, 1956
Spalvota monotipija
21" x 16 1/2"

Lietuvos diplomatinė tarnyba

(Atkelta iš 1 psl.)

metais Kajecko sveikata labai susilpnėjo. 1976 metų birželio mėnesį jis susirgo, o 1977 m. sausio 1 d. dėl nesveikatos jis pasitraukė iš pareigų. Dr. Stasys Backis tapo Lietuvos atstovu. Tad tik abu Backiai vykdė visus pasiuntinybės reikalus. Tik po kelerių metų paprašė Cezarį Surdoką laikinai padirbėti pasiuntinybėje. Tas „laikinas“ truko beveik dešimt metų. Įskaitant darbą, Stasiui Lozoraičiui, Jr. perėmus Lietuvos atstovo pareigas.

Pažymėtina, kad kalbėdamas apie savo informacinę veiklą dr. Stasys A. Backis paminėjęs kontaktus su prancūzų rašytojais, poetais, intelektualais, ypač tais, kurie gerbė O. L. Milašų, pirmąjį Lietuvos atstovą Paryžiuje (1920-1925), mirusį 1939 m. kovo 2 d., kurio dešimties ir dvidešimties metų mirties sukaktį minėjimus jis organizavo. Vėliau tai sujungė Milašiaus gerbėjus į "Association les Amis de Milosz", kurios garbės nariu buvo išrinktas dr. Backis, o garbės

pirminku dabar yra Czesław Miłosz.

Šia proga galiu paminėti, kad 1985 metais Amerikoje buvo išleistas stambus (483 puslapių) veikalas pavadinamas *The Noble Traveller: the life and writings of O. V. L. de Milosz* (Kilnusis keleivis — O. V. de L. Milašiaus gyvenimas ir raštai). Redagavo ir medžiagą atrinko Christopher Bamford. Įvadą parašė Czesław Miłosz, Nobelio literatūros premijos laureatas. Išleido The Lindisfarne Press. Leidėjų ir redaktoriaus padėkoje pirmiausia paminėti keli vertėjai, o po jų tie, kurių pasiaukojimas ir bendradarbiavimas padėjo šiam projektui įvairiais būdais: pirmiausia čia paminimas Stasys A. Backis (Lietuvos atstovas Washington'e). Taigi ir Washington'e reikšmės tarptautinėje kultūrinėje veikloje (įtraukdamas ir mane parašyti žinutę apie šio veikalo pasirodymą).

Pagaliau negaliu nepaminėti teisinės literatūros studijos, kuri neapsiejo be dr. Backio ir latvių bei estų atstovų pagalbos. Turiu galvoje amerikiečio William J.H. Hough, III studiją: *The Annexation of the Baltic States and its Effect on the Development of Law Prohibiting Forcible Seizure of Territory* (Baltijos valstybių aneksija ir jos pasekmė evoliucijai įstatymo, draudžiančio jėga užimti teritoriją). Studija buvo paruošta Baltijos valstybių atstovams nurodant arba parūpinant šaltinius. Ji buvo išspausdinta 6 tome, Nr. 2, 1985 New York Law School Journal of International and Comparative Law. Studija užima visą žurnalo numerį (233 puslapius). Reikia manyti, jog tarptautinės teisės studentai teritorijos prijungimo ir okupacijos klausimus studijuos iš šio žurnalo.

Telesforas Valius

Dionizo Poškos laikais, 1939
Medžio raizynas, 6" x 6"

Telesforas Valius

Samogitia VL, 1971
Ofortas, 23 1/2" x 17 1/2"

Eseistikos premijų laureatai

Lietuvos meno kūrėjų asociacija, neišskirdama ir išeivijos, pirmą kartą įvertino publicistikos ir eseistikos darbus.

Į Vilniaus Menininkų rūmus (Rotušę) susirinkusiems kultūrininkams šios asociacijos (draugijos) prezidentas rašytojas Vytautas Martinkus sakė, kad mūsų gyvenime dar tebėra daug skaudulių, bet geros eseistikos neperdaugiau. Todėl džiugu, kai žiniasklaidoje ar knygų lentynose pasirodo publikacijos, žaizduojančios aktualumu, konkretumu, įtaigumu.

Vytautas Martinkus pasakė pirmą kartą premijuojamus eseistus. Laureatais tapo muzikologė Rūta Goštautienė (už straipsnius apie muziką ir jos semiotiką), išeivijos literatūros kritikas ir publicistas Liūtas Mockūnas (už „Baltų Lankų“ leidyklos išleistą knygą *Pavargęs herojus: Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*). Pasak Martinkaus, ši knyga kiek kontroversiška, polemiska, bet juk tai ir yra eseistikos nervas. Laureatu tapo ir kultūrologas Almantas Samalavičius (už knygą *Dvidešimtojo amžiaus vizionieriai*). Paskatinamąsias premijas pelnė teatrologė Rasas Andrašiūnaitė (už įsimintinus straipsnius apie teatrą ir dramaturgiją), Algis Uždavinys (už straipsnius, gvildinančius menotyros problemas), fotomenininkas Stanislovas Žvirgždas (už publikacijas meninės fotografijos istorijos klausimais) ir šiaurietis menotyrininkas Vytenis Rimkus, rašantis tautodailės temomis.

Gavę laureatų diplomus ir pinigines premijas, apdovanojami pasakė trumpas kalbeles. Štai keletas laureatų minčių:

Rūta Goštautienė: Svarbu eseistikos atgarsiai, rašinių rezonansas.

Liūtas Mockūnas: Dėkoju už pilietinę drąsą taip aukštai įvertinant nemažai prieštaringų

Telesforas Valius

Vilnius, 1973
Ofortas, 23 1/2 x 18"

gų nuomonių sūsilaikusių mano knyga. Ją parašyti pasakino trys „gundytojai“ — Lietuvos istorikai Egidijus Aleksandravičius, Gediminas Rudis ir Wisconsin universiteto profesorius Alfred A. Senn.

Rasa Andrašiūnaitė: Gaila, kad didieji talentai, nuėję nuo scenos, tuoj užmirštami. Aš rašau apie juos. Džiugu, kad galėjau prisidėti prie leidyklos „Scena“ išleistos knygos apie JAV išeivijos solistą Vladą Baltrušaitį pasirodymo.

Almantas Samalavičius: Mano knyga supažindina Lietuvos skaitytojus jiems mažai žinomis dvidešimtojo amžiaus modernistinės krypties Vakarų filosofais, kultūrologais.

Algis Uždavinys: Pradėjau

rašyti dar 1987 metais. Tuo metu sovietinei valdžiai, saugumui nepatiko mano eseistika, jie įkalbinėjo mane nutilti, mesti plunksną. Dabar rašau, niekieno nevaržomas.

Vytenis Rimkus: Tautodailė visais laikais buvo ir tebėra gilesnio nagrinėjimo reikalaujanti kultūros sritis.

Stanislovas Žvirgždas: Pradėjau rašyti prieš septynerius metus, nugalėjęs Sąjūdžiui.

Meno kūrėjų asociacijos (draugijos) prezidentas Vytautas Martinkus sakė, kad jei pavyks surasti litų, premijos geriausiems Lietuvos eseistams bus skiriamos kasmet.

Algimantas Antanas Naujokaitis

BALTAS AUDEKLAS SU JUODOMIS DĖMĖMIS

Vieną vasaros dieną Vilniuje, judriausioje Vinco Kudirkos gatvėje ir Pamėn-

kalnio gatvių sankryžoje, kur dėl gausybės automobilių grūsties („kamščių“) sunku

kvėpuoti išmetamų dujų užterštu oru, pamaciau staklėse įdėtą baltą audeklą, kurį megzdamos triušė kelios merginos ir vaikinai. Pasirodo, tai Kauno dailės instituto tekstilės katedros studentai.

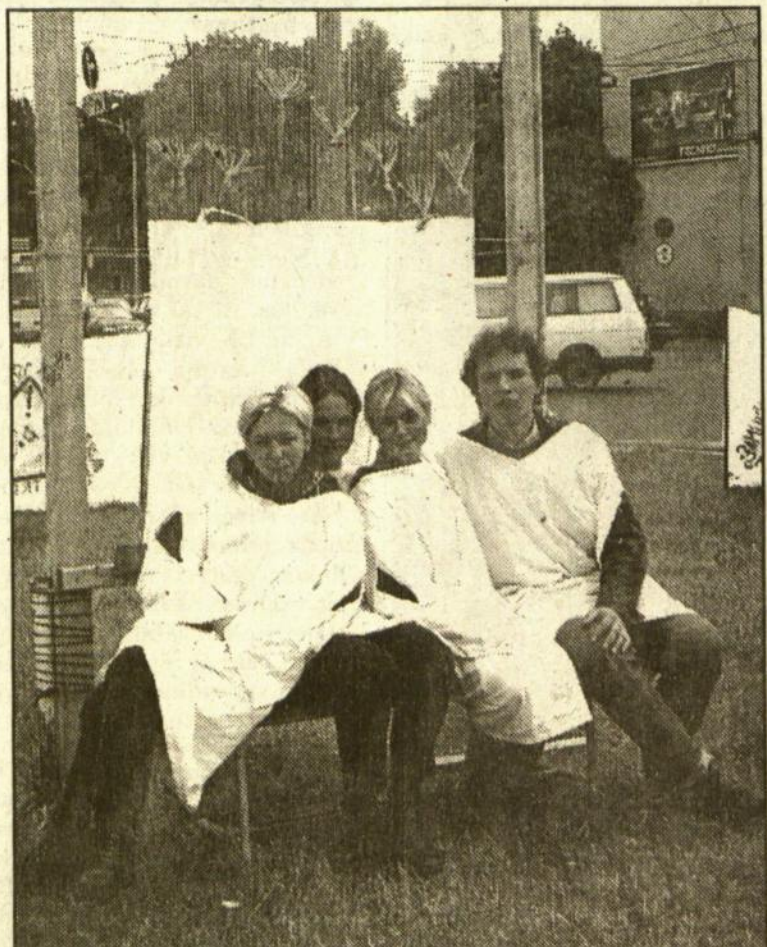
— Nutarėme čia, judriausioje Vilniaus gatvėje, iš švartų ir sterilių baltų siūlų išausti audinį, o paskui parodyti, kaip jį išmargino, užteršė miesto dulkės ir automobilių išmetamos dujos, — paaiškino jaunas dailininkas — tekstilininkas Darius Petrusis.

Vienas kitą pakeisdami, dvi paras be atokvėpio dirbė jaunieji dailininkai pagaliau išaudė audeklą, išmargintą tamsiomis teršalų dėmėmis.

— Kaune norėtume surengti oro dėmėmis išmargintą audinį palyginti su tokia pat sterilia, nuo gatvės teršalų apsaugota medžiaga. Tokiu būdu šia savo akcija, savo menu, norime akivaizdžiai parodyti, kokią žalą žmogui ir aplinkai daro šiuolaikinių miestų teršalai ir kad būtina ką nors daryti, kad jų sumažėtų.

Šią jaunųjų dailininkų akciją parėmė Žaliųjų judėjimas.

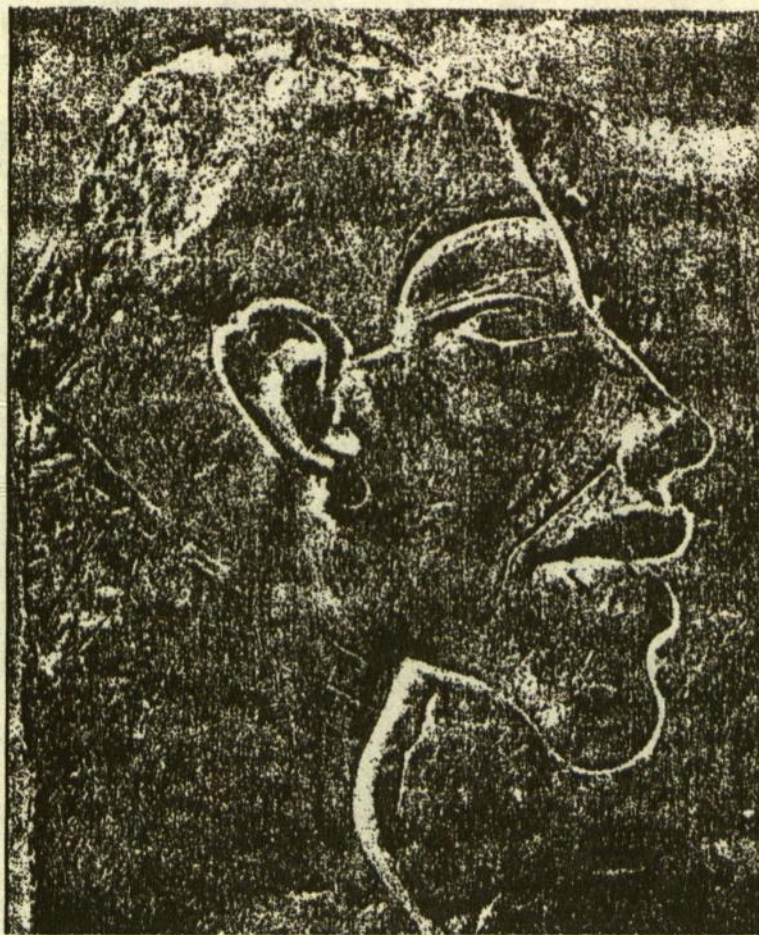
Algimantas Antanas Naujokaitis

Jaunieji dailininkai (iš kairės): Alina Stankevičienė, Dalia Pelanytė, Jurga Stankevičiūtė ir Darius Petrusis prie audžiamos drobės judriausioje Vilniaus gatvių sankryžoje.

Aliaus Korolioovo nuotrauka

IŠ ANTIKINĖS EGIPTIEČIŲ POEZIJOS

Echnatonas

Kalkakmenio reljefas, ca. 1370 pr. Kr.

ECHNATONO HIMNAS SAULEI

*Didingai tu kyli virš dangiško kalno,
O amžina saule, gyvybės šaltini!
Kai dangaus rytų pakraštį imi tu spindėti,
Tavo gyvybe visas pasaulis nušvinta.
Esi tu graži, ir didi, ir nežemiškai spindinti.
Spinduliais tu apglebi visa, kas tik sukurta.
Esi tu galinga, mus visus tu pavergi,
Mus visus savo meile apglebi.*

*Kai vakarėm pašlaitėm tu nusileidi,
Ir tamsu pasidaro, lyg visas pasaulis išmirtų,
Savo būstuose žmonės suminga.
Jų kvėpavimas kitas, jų veidas prigesęs,
Nieko jie nebeturi, nes lyg numirę
Nieko jie nežino.
Plėšrūs žvėrys išsliuogia iš savo landynių,
Angys nuodingos ropoja, lyg piktos mintys.
Rymo pasaulis nutilęs, nes jo Kūrėjas
Jį vieną paliko.*

*Ir vėl atgimsta pasaulis, vos tavo veidas nušvinta,
Šauniai sužiba vėl pasaulio kraštai,
Rasoj išsimaudę, šviesoj suspindėję,
Kelia aukštyn jie rankas ir meldžiasi tau,
Laigo žvėrys ir gyvuliai ir džiaugias ganyklom.
Ir medžiai ir žolės žaliuoja ir skleidžias,
Ir paukščiai palieka lizdus,
Sparnais reikdami savo pagarbą tau.*

*Visos žuvys smagiai vandeny šokinėja,
Mažyčiai sparnuoti bečirškia padarai
Atbunda, kai tu tik į juos pažvelgi.
Ugdai tu gyvybę moterų išciūse,
Tu jos sėklą sukuri vyruose,
Duodi oro vištyčiui lukšte,
Duodi jėgos tu jam lukštą pramušti,
Visus maitini tu, žindyve negimusių,
Tu duodi kvėpavimą savo vaisiaus gyvybei,
Kai išsineria jis iš iščių tamsiųjų.*

*Tu žemę sukūrei pagal savo valią,
Visiems, kas tik gyvas, nuolatos duodi maisto.
Paskyrei gyvenimo saiką tu kiekvienam.
Kuri tu pradži ir pabaigą, Saule gyvoji.
Dingsti tu sutemus ir grįžti spinduliuos,
Tu mano širdies plastėjimas gyvas!
Visa, ką matome tavo šviesoj,
Visa praeis,
Bet tu gyvuosi, žydėsi per amžius!*

SIELOS HIMNAS PRIE DANGAUS VARTŲ (Fragmentas)

*Aš baigiau ir į pradžių
Grįžtu.
Laikas pelenu virto.
Dabar aš tas feniksas, kurs
Tiria visa, kad buvo, yra.*

*Miestą aš
Palikau,
Būsiu savo tėviškėj,
Pas savo Tėvą liksiu aš amžinai.
Blogio paveikslas išbluko.
Nuodėmė nebe mano dalia,
Žemėj ją palikau.
Einu aš nauju ir mielu taku
Į savo dangišką tėviškę.*

*Aš žengiu pro vartus.
Rankas paduokit, mieliai draugai!
Aš esu su jumis,
Pas savo Tėvą esu.*

JAVŲ NEŠĖJŲ DAINA

*Pėdus ir baltus kviečius
Nešam mes per dienas.
Visi svirnai pilni,
Visos baržos pripiltos.
Veržias javai per kraštus,
Bet mus varo ir varo.
Einam mes alkani ir sulinkę.
Geležinės mūs nugaros,
Geležinės mūs širdys
Neša ir neša.*

DANGIŠKOJI KARALYSTĖ

*Tu klausi, kas mus nuneš,
Kas nuneš mus į karalystę,
Į karalystę, kuri danguje?*

*Paukšteliai aukštai ore,
Žvėreliai, laigantys žemėj,
Žuvis upėse, jūrose —*

*Jie visi tave neš
Į dangaus karalystę,
Kuri yra tavo širdy.*

ATSISVEIKINIMO DAINA

*Šiandie stovi mirtis prieš mane,
Lyg pasveikimas ligonio,
Kurs keliasi iš skausmo guolio.*

*Šiandie stovi mirtis prieš mane,
Tartum miros kvaptis,
Kai sėdi vėjy po burėm.*

*Šiandie stovi mirtis prieš mane,
Lyg stiprus lotoso kvapas,
Užmigęs pakrantėj nuo vyno.*

*Šiandie stovi mirtis prieš mane,
tartum grįžimas namo
Iš tremties po daug metų.*

MEILĖS DAINA (Fragmentas)

*Mažasai sikomoras,
Kurį jos ranka pasodino,
Taip gražiai prakalbėjo,
Ir jo žodžiai kaip korio medus.
Jis žavus, puikiais lapais,
Už papyrusą jis dar žalesnis,
Ir pilnas jis vaisių,
Raudonesnių ir už rubiną.
O jo lapai žvilga kaip stiklas,
O liemuo jo — opalo spalvos.
Jo šešėly vėsu.*

Vertė **ALFONSAS TYRUOLIS**

Egipto valdovas Amenhotepas IV, pasivadinęs Echnatonu, 14 amžiuje prieš Kristų buvo įvedęs monoteistinę Atono — Saulės dievo (disko) religiją visame Egipte. Echnatonas — „Atono mylimasis“. Toji religinė reforma Egiptui turėjo skaudžių pasekų. Tai pavaizduota neseniai (1997 metais) i lietuvių kalbą išverstame suomių rašytojo M. Waltari romane „Sinuhė, egiptietis“. Echnatono religinės reformos tragika netiesiogiai siejama su Antrojo pasaulinio karo pabaiga, žmonijai žengiant į atominės grėsmės erą. Kaip poetas Echnatonas priklausio antikinės klasikinės poezijai, ir jo „Himnas saulei“ turi kiek panašumo su šv. Pranciškaus „Saulės giesmė“, kurios šaltinis yra 148-oji psalmė. Vokiečių ir anglų mokslininkai dar šio šimtmečio pradžioje šiuos hieroglifinius tekstus išskaitė Egipto faraonų sarkofaguose El-Amarnoj, kur buvo Echnatono sostinė (vietoj Tebų). Yra keli Echnatono „Himno saulei“ variantai. Čia versta iš „Ars Librorum“ VII leidinio vokiečių ir anglų kalbomis.

A.T.

Gyvenimas susidaro iš smulkmenų

VIKTORIJA MATRANGA

„Moterų likimas žiaurus. Nors yra daug progreso, visgi moterim sunku. Gyvenimas susideda iš smulkmenų. Vaikai, profesija, kasdieniniai buitiniai rūpesčiai užima mintis ir valandas. Bet moteris sugeba žaisti, suranda savo vietą.“ Štai kalba Ada Sutkuvienė apie savo kūrybą ir gyvenimą. Jos „Aisčių moterys“, didelis pluošto kūrinys, iškabintas Lietuvių dailės muziejuje dabartinėje parodoje „Meno Gija“, vaizduoja priešistorines moteris Baltijos kraštuose. Rimi veidai alsuoja, bangos ir vėjai daužo moteris, bet jos tvirtos ir nepasiduoda.

Šią vasarą ypatinga paroda rodo atgimusios Lietuvių dailininkų draugijos kūrybą. Ši grupė, organizuota 1971 metais, po ilgų metų tylos dramatiškai parodo, kokius takus šios dailininkės mynė tame laikotarpyje. Kiekviena iš tų dvidešimt vienu dailininkų eina savuoju keliu, bet visgi matyti bendrybių tuose darbuose. Keramika, tekstilė, tapyba, grafika, ir mišrios technikos aiškina kiekvienos ieškojimus ir siekius. Dvidešimt vienos širdys jaučia ir dvigubai tiek akių mato savo ir savų išgyvenimus. Įvairių patirčių — kelios dailininkės jaunos, tik pradėdantios savo savstovius ir profesinius gyvenimus. Kitos augina mažus vaikus, dar kitos džiaugiasi vaikaičiais. Pateikti gyvenimo rikiuotėje, žengdamos per dulkes ir audras, jų asmeniškos evoliucijos sukaupia bendros žmonijos patirtį.

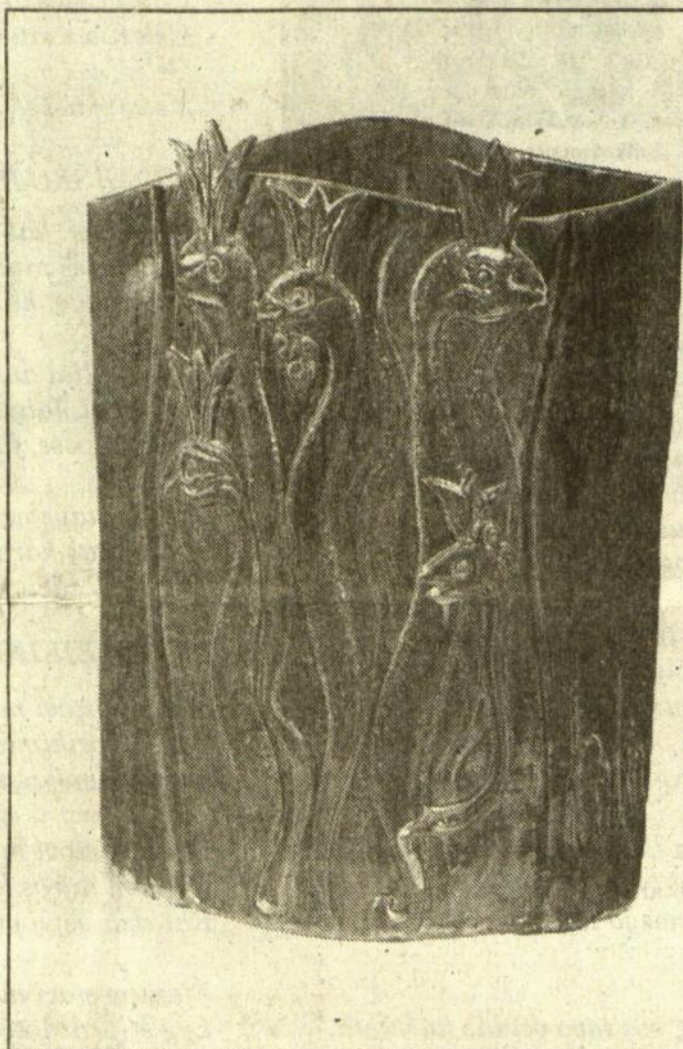
Nijolės Banienės, Onos Bauzienės, Veronikos Švabienės, Vandos Alekniešienės, Magdalenos Stankūnienės ir Jėninos Marks darbuose matyti, kaip šios generacijos moterys save suvaidina. Banienės šviesūs kėliniai ir Alekniešienės audros vaizduoja jų vidinius sezonus. Švabienės Petravičiška liaudies tematika ir Bauzienės spalvingos abstrakcijos ateina iš sčirtingų kryptų į ramybę. Jėninos Marks simboliniai „Laiptai“ — tai kopėčios, kurios reprezentuoja, kaip mes tarp gyvūnijos ir žmogaus gamybos lipam su angeliu pagalba ir nežinomąja ateiti.

Gamta jungia didelę dalį šių kūrinių. Augalai, žemė, paukščiai natūraliai traukia moteris ir simbolizuoja įvairius etapus. Stankūnienės moterys išauga iš

Parodos „Meno gija“ dalyvės dailininkės Lietuvių dailės muziejaus galerijoje, Lemont, Illinois.

Jono Tamulaičio nuotrauka

Dalia Šlenienė

Eglė žalčių karalienė, 1998
Vaza, keramika

medžių ir gėlių. Daivos Karužaitės paukščiai reprezentuoja žmonių konfliktus ir paklydusiųjų problemas kai jie neran-

da, kur nusileisti. Giedrės Žumbakienės miglotos planetos plaukia tarp klausimų. Marijos Ambrozaitienės fotografijos pagana akimirkos — šešėlius ir lapelių virpėjimus tarp amžinų akmenų ir medžių. Dalios Šlenienės keramikoje paukšteliai ir žuvytės kyšo iš vazonų formų. Žemės spalvos glazūros glaudžia gyvūnus ir formas.

Kitas bendras siūlas, jungiantis šiuos darbus, yra dailininkų supratimai ir ieškojimai savos vietos tarp praeities, dabarties ir ateities. Alexandros Vilijos Eivaitės instaliacija sukelia daugiausia lankytojų komentarų. Jos darbas dabar auga ir keičiasi, bet su parodos uždarymu bus sušluotas ir išmestas kaip daugelis moterų kasdinių šeimyninių darbų. Šitas gyvas darbas „Ciklai — 3 stadijos: I Skeletas, II Jungtys, III Kartografija“ dramatiškai vaidina praeitį, dabartį ir ateitį šios moters gyvenime. Moters ranka („skeletas“), kuri taip švelniai glaudžia vaiką ir stipriai dirba kasdieninius uždavinius, sukurta iš derlingos, kvapnios juodžemės. Pagal dailininkės pačios rankos linijas prisėtos žolių seklos. Po kelių savačių, išdygo žalių žolelių eilės — žolė minkšta kaip plaukai — ir žemė išdžiūvo. O šis darbas guli tamsioj erdvėj, kur iš viso nėra natūralios šviesos. Retkarčiais užšibtos lempos traukia tas seklas. Nenugalėsi gyvybės sie-

eilės, veda į horizontą. Rėmai, kampai ir mezginių kraštai kažkaip įvelia dabartį ir praeitį surrealistiniam vaizde. Kaip ta moteris pasirodysiu atsivėlimui? Į kurią kryptį ji eis?

Rasos Sutkutės tapyboje žmogaus forma centre. Ji meistriškai išreiškia komplikuočius figūrų veiksmus moderniose spalvose, bet barokiškose pozose. Jos moterys atrodo pagautos konflikto momente tarp aplinkos ir jų vidinio pasaulio. Vienam paveikle moteris poilsiauja, ramiai sau skaito ir kaip nors ignoruoja audrą, kuri siaučia aplinkui. Kitoje kompozicijoje moteris atrodo baiminasi, stengiasi apsiginti nuo pertraukos ar įvykio, kuris atitraukė jos privacios vietos užuolaidą.

Įtampa ir susiklostymas tarp vyrų ir moterų savaime prasi-veržia kūryboje. Indrė Lazauskaitė dirba ypatinga technika. Ji tapo ant permatomo stiklo ir sukuria du skirtingus paveikslus, kurių tik vienas rodomas žiūrovui. Šita „išvirkštinė tapyba ant stiklo“ atrodo tuo pačiu metu trapi ir stipri. Juk stiklas dužta, bet mediniai langų rėmai sutvirtina tą medžiagą ir tapytą jausmą. Lazauskaitė žodžiu ir vaizdu rodo, kaip moteris bando įsiterpti, būti priimta vyro užbrėžtame pasaulyje. O kitame paveiksle ji meiliai pristato motinos ir vaiko santaką. Moters uždavinys saugoti ir puoselėti, o vaiko prigimtis tai augimas ir brendimas.

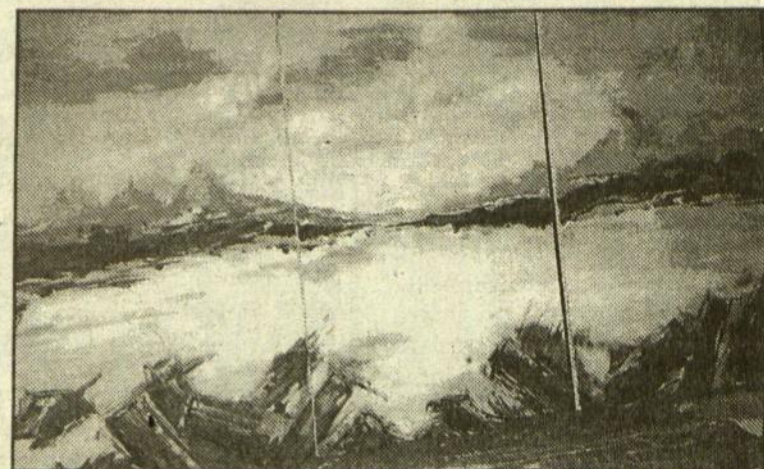
Jonės Karužaitės-Arsenault profesija, panašiai kaip ir jos sesers Daivos, yra dirbti su vaikais mokyklose ir suprasti jų asmeniškas ir jų šeimų problemas. Savo terapijoje ji vartoja menus ištraukti komunikaciją tarp žmonių. Šie išstatyti darbai vaizdžiai parodo tokių metodų vaisius. Keturių poros kaukių keliauja per metų laikus. Moters veidai tai pačios Jonės gipsuoto veido forma. Vyrų veidai tai universalūs ir poruojasi su moterim santūriai, kartais konflikte, kartais taikoje. Rasti dalykai, pavyzdžiui sezono augalai, plunksnos, kriauklės įveda ne tik metų laikų atsiminimus, bet gyvenimo etapų iliuzijas.

Šios dailininkės yra paveiktos visų amžių ir kultūrų. Lietuvių legendos įsiterpia į charakterizacijas. Stankūnienės Žemyna ir Medaina, Šlenienės Eglė Žalčių Karalienė vis naujai interpretuojamos. Marijos Meškauskaitės keramika atrodo iš senų senovės. Kur tie puodai surasti archeologiniam iškasinėjime? Jos technika vartoja įvairias natūralias anglis ir medžiagas nuspalvinti keramikos tekstūrą deginime. Janina Marks pristato Afrikos „Yoruba kepurė ant ratukų“, kur žaidžia spalvos ir formos. Audronės Ambrozai-

Giedrė Žumbakienė

Saulės šviesa
Monoprint, 22" x 30"

Vanda Alekniešienė

Ramu prieš audrą, 1998
Akrilika, 72" x 36"

tytės bizantiška mozaikinė tapyba užfiksuoja 22 karatų aukso linijas ant drobės. Labai komplikuotos serijinės kompozicijos sukausi dviejų dimensijų formomis.

Moters rankų darbai per amžius vertinami kaip menkiniai ir trumpalaikiai. Donna-Rhæ Marder savo siuviniais analizuoja, kaip šitas sumenkinimas sukelia liūdesį. Ši dailininkė — skulptorė, dirba ir keramikoje, tai šie siuviniai išaugo iš puodų, ne iš pintinių. Jie konstruoti iš blizgančių siūlų ir primena buitinius dubenis. Ji dažnai vartoja surastus dalykus, pavyzdžiui laikraščius, ir kitų vadinamas „šiukšlės“, kurias ji naujai vartoja savo asmeniškame „recycling“ mene. Darbas „Vaikiški malonumai“ panašus į amerikietišką „quilt“ — jis suveda siūlą, popierių ir kortas. Šis kūrinys prasidėjo iš jos vaikų žaidimo kartelių, kurios turėjo būti išmestos. Ji sukarpė tas kortas, kad dar matyti vaikų formos ir spalvingi žaisliukai. Ji bandė sudaryti kontrastą, parodyti vaikystės linksmybės iš suaugusių supratimo, kaip tos linksmybės turi kitą, tamsią pusę.

Janina Tallat-Kelpša rodo minkštų skulptūrų grupę. Šios

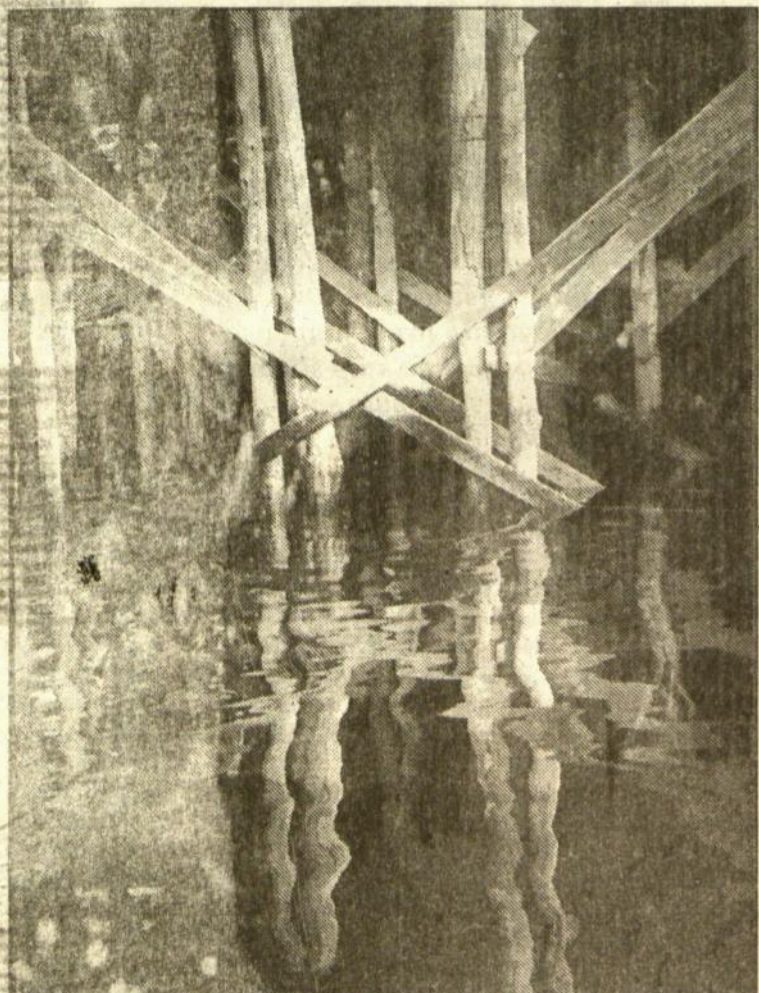
„Rankos“ yra prikimštos baltos pirštines, kurios išsiuvinėtos visokiais blizgučiais ir perliukais. Šie papuošalai auga iš pirštų ir primena vandens gyvūnus, kitur atrodė kaip surrealistinės brangenybės ir žiedai. Kažkaip man jos profesija — dantų gydytoja — įvedė antros eilės mintis apie tas baltas pirštines.

Ona Bauzienė
„Mėlynoji nuotaika“
Aliejus, 24" x 36"

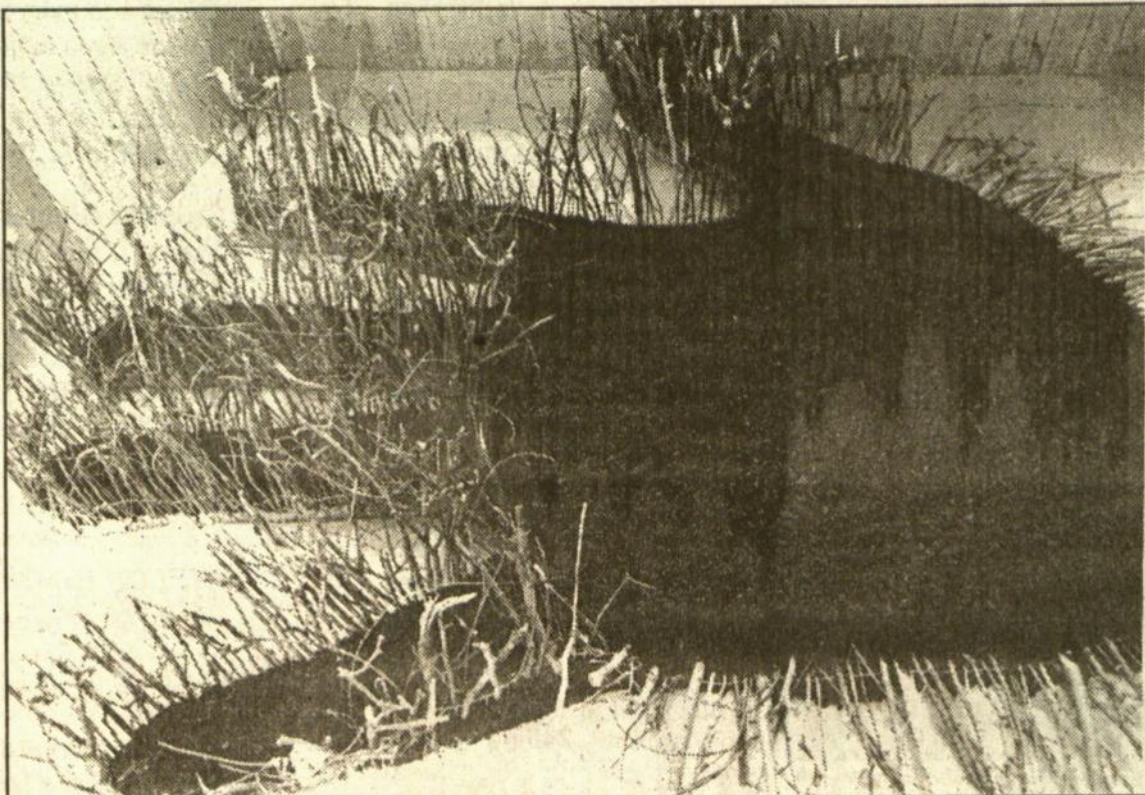
Kas suplanuota, kiek turim kontrolės? Atsitiktinumai dažnai nulemia gyvenimą. Vėjas papučia — kas dingsta, kas atsiranda? Giedrės Žumbakienės viename paveiksle lapas užverstas. Ar tai iš anksto nutarta, ar tik vienu momentu atsiverė antroji pusė? Marijos Strasevičiūtės kūryboje ypatingai jaučiasi dailininkės judesys. Improvizacija veda tirštus dažus į savas formas. Jonė Karužaitė-Arsenault savo kaukėse lipdo surastus daiktus. Kartais eidama gatve randa vedrodžių skeveldras, kartais ryžtingai ieško tinkamo žaisliuko ar augalo. Taip ir Sodeikienė ieško formų spausdiniuose, kurios išpildytų jos planuotas mintis.

Šioje ypatingoje parodoje visur jaučiasi moterų tvirtumas tarp ieškojimų. Gyvenimas meta visokių kliūčių užblokuoti kelius ar nukreipti planus. Bet tarp linksmybių ir žiaurumų, moteris randa save, slaugo savuosius ir parodo kryptis ki-tiems.

Marija Ambrozaitienė

Akimirkos prie jūros, 1998
Iš nuotraukų serijos „Kelionės“

Alexandra Vilija Eiva. Ciklai — 3 stadijos: I. Skeletas, II. Jungtys, III. Kartografija. 1998. Instaliacija, mišri technika.